

М. Й. Шевчук – доктор сільськогосподарських наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки;

І. М. Мерленко – кандидат сільськогосподарських наук Поліської дослідної станції ННЦ «Інститут ґрунтознавства і агрохімії імені О. Н. Соколовського»;

О. В. Повх – аспірант Навчально-наукового центру «Інститут ґрунтознавства і агрохімії імені О. Н. Соколовського»

Аналіз придатності території Шацького району Волинської області для створення спеціальних сировинних зон

Роботу виконано у ВНУ ім. Лесі Українки

Досліджено можливість створення спеціальних сировинних зон для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування в умовах Шацького району Волинської області. За більшістю показників сільськогосподарські угіддя є придатними для таких цілей.

Ключові слова: спеціальні сировинні зони, моніторинг, продукти дитячого й дієтичного харчування.

Шевчук М. И., Мерленко И. М., Повх О. В. Анализ пригодности территории Шацкого района Волинской области для создания специальных сырьевых зон. Исследовано возможность создания специальных сырьевых зон для производства продуктов детского и диетического питания в условиях Шацкого района Волинской области. За большинством показателей сельскохозяйственные угодья являются пригодными для таких целей.

Ключевые слова: специальные сырьевые зоны, мониторинг, продукты детского и диетического питания.

Shevchuk M. Y., Merlenko I. M., Povh O. V. The Analysis of the Shatsk Region of Volyn Area for Suitableness for Creation of the Special raw Material. Possibility of creation of the special raw material areas is explored for production of food a child's and dietary stuffs in the conditions of the Volodymyr-Volynskiy region of Volyn area. After most indexes agricultural lands are suitable for such aims.

Key words: special raw material areas, monitoring, production of food a child's and dietary stuffs.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільших забруднювачів агроценозів. Передусім це стосується використання мінеральних добрив та синтетичних засобів захисту рослин. Ураховуючи той факт, що на території Шацького району розміщений Шацький національний природний парк, це питання набуває важливості й актуальності.

Частково вирішити цю проблему можна через виділення у встановленому порядку спеціальних сировинних зон для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування.

Для отримання продуктів харчування високої якості потрібно, щоб ґрунти відповідали певним стандартам за агрохімічними показниками, показниками екологічної стійкості та санітарно-гігієнічного стану. Крім цього, проводиться моніторинг території для визначення екологічних факторів та об'єктів, які можуть негативно вплинути на якісні показники сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. За даними медичних обстежень населення України близько 20 % дитячого контингенту потребує вживання лише екологічно безпечних продуктів харчування. Однак останніми роками їх виробництво стало неприбутковим через відсутність державної стратегії розвитку вітчизняного ринку продуктів дитячого й дієтичного харчування, що сприяє заповненню ринку імпортною продукцією високої вартості. Саме тому важливим завданням сьогодення є розроблення науково-методичних засад та здійснення на державному рівні комплексу заходів, спрямованих на створення спеціальних сировинних зон (ССЗ) для того, щоб забезпечити дітей достатнім, високоякісним, безпечним харчуванням та стимулювати розвиток вітчизняного виробництва цих продуктів.

Це дасть змогу оцінити екологічний стан цих територій на місцях та зробити аналіз територій України в цілому. Актуальність досліджень полягає в тому, що на Волині лише одне господарство

Горохівського району має статус виділеної та затвердженої у встановленому порядку спеціальної сировинної зони.

Саме тому одним з основних напрямів державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених Постановою ВР України, є «активізація переходу сільського господарства на біологічні методи господарювання та виробництво екологічно безпечної продукції» [1].

У Законах України «Про пестициди і агрохімікати» та «Про дитяче харчування» визначено стратегічні загальнодержавні пріоритети у сфері виробництва екологічно безпечної продукції, дано визначення спеціальних сировинних зон (ССЗ) й охарактеризовано вимоги до сировини, призначеної для виробництва продуктів дитячого та дієтичного харчування, а також організаційні, соціальні та економічні засади державної політики у цій сфері [2; 3]. Уряд України прийняв декілька постанов і зрештою чітко прописав загальні вимоги щодо створення і функціонування ССЗ, а також процедуру надання виробникам сировини статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується у виготовленні продуктів дитячого і дієтичного харчування [4; 5].

Мета статті – дослідити можливість створення спеціальних сировинних зон для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування в умовах Шацького району Волинської області.

Матеріали та методи. Головне завдання роботи – визначити з теоретичного та практичного погляду можливість надання статусу ССЗ виробникам сировини в умовах Шацького району Волинської області та виявити фактори, які можуть негативно впливати на якість вирощеної продукції.

Об'єктами досліджень є ґрунти Шацького району Волинської області та небезпечні екологічні фактори, що можуть негативно вплинути на вирощену сільгосппродукцію.

Основою для аналізу придатності сільськогосподарських угідь Шацького району Волинської області є матеріали 9-го та попередніх турів суцільної агрохімічної паспортизації, яку проводять фахівці Волинського центру «Облдержродючість». Методику проведення досліджень, яка є загальноприйнятною, використовують усі обласні центри «Облдержродючість». Еколого-агрохімічні аналізи були проведені в лабораторії Волинського центру «Облдержродючість», яка сертифікована в системі УкрСЕПРО.

В Інституті агроекології НААН активно проводять роботи з розробки нормативних документів і методичних рекомендацій, що регулюють вимоги до встановлення, експлуатації та контролю за використанням спеціальних сировинних зон [6].

Керуючись положеннями чинного законодавства України, яке стосується і виробництва якісних продуктів харчування, і екологобезпечного ведення сільського господарства, Інститут агроекології НААН разом із Міністерством аграрної політики України та Асоціацією «Укрконсервмолоко» проводить розробку нормативних документів і методичних рекомендацій, що регулюють вимоги до визначення, експлуатації, контролю за використанням ССЗ [7–9]. Узагальнення науково-дослідних робіт із надання статусу ССЗ наведено в методичних рекомендаціях [10].

Залежно від значень показників сільськогосподарської угіддя поділяють на три класи придатності:

- придатні – сільськогосподарські угіддя, агроекологічний стан яких не перешкоджає одержанню високоякісної сировини для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування;
- обмежено придатні – сільськогосподарські угіддя, агрохімічні показники ґрунтової родючості і показники санітарно-гігієнічного стану ґрунту яких дають можливість одержати високоякісну сировину для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування лише деяких сільськогосподарських культур, найбільш толерантних до токсичних речовин;
- непридатні – сільськогосподарські угіддя, на яких неможливо одержати сировину, придатну для виробництва продуктів дитячого й дієтичного харчування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашій державі є всі передумови для ширшого впровадження в сільському господарстві екологічно безпечних методів вирощування продукції, серед яких – наявність значних площ родючих ґрунтів, низький рівень використання мінеральних добрив і пестицидів, достатня кількість товаровиробників, готових виробляти органічну сільськогосподарську продукцію, та її потенційних споживачів, а також вагомі наукові дослідження в галузі розробки систем біологічного землеробства, створення і функціонування спеціальних сировинних зон для виробництва продуктів дитячого харчування тощо. Стри-

муючим фактором є недостатня обізнаність фахівців із можливостями створення і функціонування спеціальних сировинних зон.

Для отримання продуктів харчування високої якості потрібно, щоб ґрунти відповідали певним стандартам за агрохімічними показниками.

Із цією метою було проаналізовано основні середньозважені показники агроекологічного стану ґрунтів у системі «господарство–поле» і визначено господарства та території сільських рад, які можуть отримати статус ССЗ.

У таблицях 1, 2 та на рисунку 1 наведено основні показники, які визначають придатність території району в розрізі господарств та сільських рад для створення ССЗ.

Таблиця 1

Придатність ґрунтів господарств Шацького району згідно з вимогами спеціальних сировинних зон

Господарство, сільська рада	Площа, га	Показники екологічної стійкості ґрунтів		Агрохімічні показники родючості ґрунтів															
				Вміст рухомих форм, мг/кг															
		Вміст гумусу, %		рН сол.		азоту		фосфору		калію		марганцю		цинку		міді		бору	
								за методом Кірсанова				за методом Пейве-Рінкиса							
а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б		
с/р «Піщанська»	1325	1,95	о	5,5	о	68	о	130	п	63	н	38	о	2,0	п	3,0	о	0,34	о
с/р «Пулемецька»	448	1,17	н	5,4	о	58	о	78	о	56	н	36	о	1,3	о	1,4	н	0,14	н
СВК «Промінь»	617	1,59	о	5,2	о	56	о	67	о	47	н	40	о	1,8	п	1,9	о	0,22	н
с/р «Світязька»	339	2,00	о	5,9	п	71	п	119	п	74	н	54	о	1,8	п	1,6	о	0,33	о
с/р «Ростанська»	655	1,35	н	5,3	о	61	о	130	п	62	н	47	о	1,3	о	2,2	о	0,13	н
с/р «Шацька»	357	1,92	о	7,0	п	69	о	170	п	104	о	56	о	2,3	п	2,8	о	0,43	о
с/р «Прип'ять»	941	2,98	п	5,5	о	97	п	63	о	75	н	36	о	1,6	п	2,3	о	0,44	о
с/р «Грабовська»	238	1,74	о	5,2	о	82	п	80	о	47	н	50	о	2,0	п	1,9	о	0,30	н
с/р «Самійличі»	322	2,22	п	5,9	п	88	п	76	о	51	н	49	о	2,1	п	2,1	о	0,30	н
КСП «Світязь»	90	2,05	п	6,5	п	69	о	111	п	87	о	50	о	1,8	п	1,6	о	0,35	о
СВК «Заповіт»	383	1,93	о	5,4	о	70	о	139	п	74	н	37	о	2,3	п	4,5	п	0,49	о
ФГ «Калина»	13	1,59	о	5,4	о	72	п	60	о	82	о	56	о	1,6	п	2,5	о	0,23	н
Середнє	5728	1,95	о	5,6	п	70	о	105	п	66	н	42	о	1,8	п	2,4	о	0,31	о

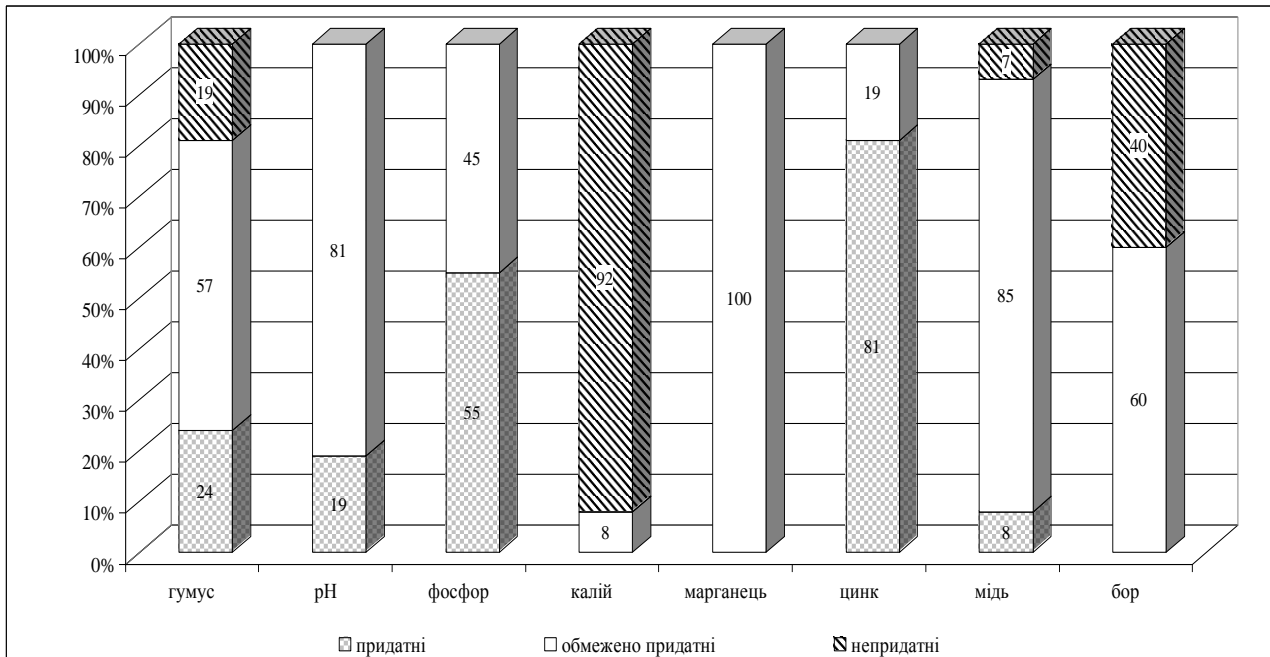
Проблемою № 1 щодо відповідності сільгоспугідь Шацького району до вимог ССЗ є низький вміст обмінного калію. Цю проблему можна вирішити внесенням калійних добрив та збільшенням застосування органічних добрив (менше 3 т із розрахунку на 1 га ріллі). За більшістю агрохімічних показників ґрунти Шацького району є обмежено придатними вимогам створення ССЗ. Це означає, що при дотриманні розроблених рекомендацій можна досягти необхідного рівня родючості ґрунтів за даними показниками.

Таблиця 2

Площа сільськогосподарських земель відповідно до певного рівня придатності (за відповідними агрохімічними показниками родючості ґрунту)

Агрохімічні показники родючості ґрунтів	Придатні		Обмежено придатні		Непридатні	
	га	%	га	%	га	%
Гумус	1353	24	3272	57	1103	19

рН сол	1108	19	4620	81	–	–
Азот	1853	32	3875	68	–	–
Фосфор	3149	55	2579	45	–	–
Калій	–	–	460	8	5268	92
Марганець	–	–	5728	100	–	–
Цинк	4625	81	1103	19	–	–
Мідь	383	8	4897	85	448	7
Бор	–	–	3435	60	2293	40

Рис. 1. Розподіл сільгоспугідь Шацького району за придатністю до ССЗ за основними показниками родючості ґрунтів

Хоча перевищень ГДК залишкових кількостей пестицидів та важких металів не виявлено, при виборі території для ССЗ в місцях колишніх складів слід ретельно й детально проводити агроекологічні дослідження.

Існує два взаємопов'язаних фактори для аргументації створення ССЗ на цій території. По-перше, на території Шацького району через певні обставини (зокрема розміщення ШНПП) майже немає великих та середніх промислових підприємств, які можуть негативно вплинути на якість вирощеної продукції. По-друге, при впровадженні ССЗ існують жорсткі обмеження щодо ведення сільськогосподарського виробництва (пестициди, синтетичні мінеральні добрива, ГМО і т. д.), що дасть змогу зменшити до мінімуму екологічне навантаження на цих унікальних територіях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз еколого-агрохімічних показників дає змогу зробити висновок про те, що на переважній більшості сільськогосподарських угідь Шацького району Волинської області можна створити ССЗ. При цьому обмежувальними факторами, здебільшого, є калій та бор.

Упровадження ССЗ на території району дасть змогу мінімізувати вплив агропромислового виробництва на унікальні заповідні території Волині.

Слід провести такі обстеження й узагальнення результатів у розрізі полів та ділянок усіх районів області. Це дасть можливість через упровадження ССЗ значно покращити екологічну ситуацію у Волинській області та забезпечить населення краю, передусім дітей, якісними продуктами харчування.

Список використаної літератури

1. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України № 188/98-ВР від 05.03.1998 р.
2. Про дитяче харчування : Закон України № 142-V від 14.09.2006 р.
3. Про пестициди і агрохімікати : Закон України № 86/95 від 02.03.1995 р.
4. Про затвердження Положення про спеціальні сировинні зони для виробництва сільськогосподарської продукції : Постанова КМУ № 679 від 26.06.1999 р.
5. Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого і дієтичного харчування : Постанова КМУ № 1195 від 03.10.2007 р.
6. Науково-методичні засади створення та експлуатації спеціальних сировинних зон [Текст] / О. І. Фурдичко, Н. А. Макаренко, О. О. Ракоїд [та ін.] // Агроекологічний журн. – 2008. – № 2. – С. 5–10.
7. Оцінка придатності сільськогосподарських земель України для створення екологічно чистих сировинних зон і господарств по виробництву продуктів дитячого та дієтичного харчування : метод. рек. – К. : Ін-т агроекології та біотехнології УААН, 1998. – 59 с.
8. Оцінка придатності сільськогосподарських угідь вимогам спеціальних сировинних зон : метод. рек. / [за ред. акад. УААН О. І. Фурдичка]. – К. : [б. в.], 2006. – 20 с.
9. Макаренко Н. А. Спеціальні сировинні зони: шляхи створення та раціонального використання / Н. А. Макаренко // Агроекологічний журн. – № 2. – 2007. – С. 25–27.
10. Методичні рекомендації з надання статусу спеціальної сировинної зони та контролю за її використанням / [за ред. акад. УААН О. І. Фурдичка]. – К. : [б. в.], 2007. – 35 с.

Статтю подано до редколегії
19.09.2012 р.